

Говор првог потпредседника Владе Србије и министра спољних послова Ивице Дачића на свечаном отварању изложбе „Јасеновац-право на незаборав" у Уједињеним нацијама:

"Даме и господо,
Уважени гости,

Имам част да кажем неколико речи поводом отварања изложбе о концентрационом логору и логору смрти Јасеновац, у оквиру обележавања Међународног дана сећања на Холокауст, 27. јануар, који су прогласиле Уједињене нације у знак сећања на дан ослобођења Аушвица. Циљ ове изложбе није само да упозна међународну јавност са једним мало познатим поглављем Другог светског рата. Она треба и да упозори на опасности од оживљавања идеологије и политичке праксе које су довеле до таквих страхота. Део таквих настојања су и ненаучне реинтерпретације догађаја и процеса из периода Другог светског рата које постају део јавног говора и оправдавају злочине. Наша дужност је да се против тога боримо, јер заборав злочина је нови злочин и позив да се он понови.

Јасеновац је био највећи логор у Европи којим нису управљали нацисти. Њим су управљале хрватске усташе, можда најнеобичнији десничарски екстремисти Европе. Велики британски историчар Хобсбаум пише да су усташе себе прогласили већим нацистима од СС-а и у томе је био у праву. Усташе су дале оригинални допринос Холокаусту. Осим Јевреја и Рома, хтели су да истребе и све Србе у својој држави, као и Хрвате и муслимане антифашисте. Србима је био забрањен живот у неким деловима хрватских градова, као и Јеврејима. Исто тако, морали су да носе посебне ознаке на одећи, плаве траке са латиничним словом „П" које је значило „православац". Идеолог њиховог покрета, Миле Будак, изјављивао је како трећину Срба треба побити, трећину иселити и трећину преобратити у католичку веру. По том плану усташе су биле много амбициозније од самих нациста. Независна Држава Хрватска је обухватала целу Босну и

Херцеговину, највећи део данашње Хрватске и део северне Србије. Срби су сачињавали више од трећине становништва те државе, било их је милион и деветсто хиљада.

Када је реч о логору Јасеновац, њега морамо схватити не само као место ужаса, масовне смрти и неизмерне патње, него и као оличење система који је створен после агресије на Југославију априла 1941. и стварања Велике Хрватске, односно Независне Државе Хрватске. Она је била главни ослонац нацистичке Немачке и фашистичке Италије на овом простору; не треба заборавити да је Берлин пао 30. априла 1945, а Загреб је ослобођен тек 8. маја 1945. По свом уређењу усташка НДХ је била истоветна нацистичком немачком моделу. То се пре свега огледа у чињеници да је она као свој национални задатак првог реда поставила уништење читавих националних, верских и „расних" група. Та сличност се огледа и у стварању мреже концентрационих логора и логора смрти, какве је организовала још само нацистичка Немачка. За разлику од немачког убилачког механизма, механизам хрватске усташке државе био је усмерен према сопственим грађанима, односно према Србима, Јеврејима и, нешто касније, Ромима. Чињеница да је једна новостворена држава „новог европског поретка" до краја свог постојања настојала да на разне начине, углавном физички, уништи готово трећину становништва сопствене државе је заиста феномен без преседана, чак и у тако крвавом рату какав је био Други светски рат. Оличење такве политике и таквог система је управо логор Јасеновац којем је посвећена ова изложба.

Поновићу да је реч о систему, при чему треба имати у виду још неке чињенице. Политика уништења Срба и Јевреја имала је своје фазе, али се може пратити од првих дана постојања НДХ. Уз озакоњену дискриминацију, пљачку и репресију, убрзо су уследила масовна убиства на српским етничким просторима. Истраживачи су утврдили да широм НДХ постоји преко 320 мањих и већих јама и понора у које су бацани живи или масакрирани Срби свих узраста и оба пола. На жалост, многе од ових јама су после рата забетониране, са образложењем да се не би кварили међунационални односи и намером да заборав прекрије злочине. Убрзо је овакав начин убијања допуњен много ефикаснијим: логорима. Створен је низ привремених логора из којих су Срби и Јевреји упућивани у први логор смрти усташке државе, у Госпић. Тај логор се састојао од целог низа мањих логора и стратишта на планини Велебит и на острву Пагу. На жалост, обележја ових логора стално се уништавају, иако су ови логори за кратко време прогутали десетине хиљада жртава. Госпић је био практично први логор смрти у Европи и претходио је великим нацистичким логорима смрти који су организовани од краја 1941. године. У овом логору је отпочело и „коначно решење јеврејског питања", односно холокауст у НДХ, пре него што је и сама нацистичка Немачка покренула механизам потпуног уништења Јевреја. Због масовног српског устанка и уласка италијанских трупа августа 1941, логор Госпић је на брзину напуштен и малобројни преостали Срби и Јевреји су упућени у нови велики логор који је организован у Јасеновцу. То је био једини логор у „новом европском поретку" који није био у систему нацистичких логора. Он је служио искључиво за остваривања хрватске усташке политике уништења „непожељних" национално-верских и „расних" група.

Постојали су и други логори сем Јасеновца, а Срби су убијани и по селима и градовима, спаљивани у црквама или бацани у дубоке крашке јаме. Ипак, Јасеновац је био главно

место остваривања тог амбициозног усташког пројекта. Јасеновац је по броју жртава био један од највећих концентрационих логора у Европи. Ни до дан данас није утврђен коначан број жртава. Чак и по најнижој хрватској процени, Јасеновац је у самом врху логора смрти у Другом светском рату. Од њега је веће само неколико логора у Пољској, а двоструко су мањи злогласни логори Бухенвалд и Дахау.

Чак и ако не говоримо о броју жртава, Јасеновац је можда и први у Европи по бестијалности убијања. Како је рекао хрватски писац Миљенко Јерговић, у нацистичким логорима су људи убијани бирократски и индустријски, а усташе су убијале својим рукама и страсно. Тај емотивни и неорганизовани приступ је један од разлога што нису успели да до краја остваре свој циљ истребљења Срба у својој држави, иако су се са скоро пола милиона убијених Срба широм НДХ, по веома конзервативним проценама, врло приближили свом плану. Други фактор који је омео њихове амбиције је масовни антифашистички устанак. Срби у Хрватској и Босни и Херцеговини су масовно пришли партизанском покрету отпора. Они су били најбројнији припадници партизанске војске која је била највећа герилска антифашистичка војска у Европи.

Сами нацисти су били згрожени усташким методама, као фон Хорстенау, војни представник Немачке у Загребу. Он је у својим извештајима Берлину описивао и критиковао усташке злочине и каже како су „усташе полуделе". О усташким злочинима говори и поема „Јама" хрватског песника Ивана Горана Ковачића. Они су укључивали клање, вађење очију, убијање маљем, спаљивање живих људи... За један православни Божић, усташе су организовале такмичење у клању ножем. О том догађају знамо јер је један од извршилаца касније тражио психолошку помоћ лекара.

Овде је изложен и „србосјек", специјално оружје дизајнирано за брже убијање Срба. Хрватске усташе су овим ножем клале људе по логорима Независне Државе Хрватске током Другог светског рата, а то су чинили најчешће и најбруталније у јасеновачком логору. У Јасеновцу је усташку награду добио Петар Брзица зато што је у току само једне ноћи (између 29. и 30. августа 1942) заклао 1360 Срба. Треба знати да је међу жртвама усташа и 91 члан фамилије Николе Тесле. Такође, трагичан је и податак да је само у Јасеновцу од усташа страдало 19 432 деце.

Даме и господо,

Питање броја жртава концентрационог логора Јасеновац изазивало је контроверзе још током трајања рата у Југославији. Треба нагласити да никада нису извршена свеобухватна истраживања, од теренских (форензичких и антрополошких) до историографских, која би дала уверљив одговор на питање броја и идентитета жртава логора Јасеновац. У сваком случају, концентрациони логор и логор смрти Јасеновац био је највећи логор на простору некадашње Југославије и југоисточне Европе. По броју жртава, који се свакако мери стотинама хиљада, Јасеновац је једнак великим нацистичким концентрационим логорима. Међутим, по систематском бестијалном убијању он је свакако без премца међу другим концентрационим логорима и логорима смрти у „новом европском поретку".

Питање меморијализације логора Јасеновац има своју дугу историју и до данас није решено на примерен начин. Један од основних разлога за то је чињеница да су власти Хрватске систематски уништиле логорске објекте који су остали пошто су усташе напустиле логор и минирале га. И овде треба направити поређење са нацистичким логорима по окончању рата. Њихови објекти су, где год је то било могуће, сачувани и они су постали места сећања и едукације. У некима од њих, као у логору Дахау крај Минхена, организовани су и судски процеси против починилаца злочина. У другим логорима, вршене су егзекуције злочинаца. Објекти логора Јасеновац су били довољно очувани да би то место могло да послужи не само за меморијализацију, него и за кажњавање најодговорнијих, као што су фра Томислав Филиповић, Љубо Милош, један од команданата логора и други. На жалост, политика потискивања, заборава и симетрије злочина није могла да надомести оно што је цивилизацијски дуг према мртвима, али и према живима: суочавање са злочином, његово кажњавање, научно истраживање и адекватна меморијализација. У Јасеновцу је шездесетих година прошлог века изграђено спомен-подручје, делом и под притиском родбине жртава. Међутим, музејска поставка у њему никада није могла да надомести аутентичност логорских објеката и целог комплекса, укључујући масовна стратишта у Доњој Градини. Најновија меморијализација овог логора у Републици Хрватској изазвала је велике контроверзе, пре свега због чињенице да се у индивидуализацији жртве изгубила њена припадност одређеној нацији или „раси", иако је управо то био разлог страдања највећег броја заточеника. Такав приступ треба посматрати као део ширег тока ревизије историје Другог светског рата и политике НДХ, у чему логор Јасеновац има врло значајно место.

Зато је потребно јавно осудити сваку врсту историјског ревизионизма који негира злочине приказане на паноима око вас и који је у сукобу са темељним антифашистичким вредностима. Не смемо дозволити насилно нити перфидно мењање погледа на прошлост и историјске чињенице, јер се тиме релативизују и негирају геноцидне и злочиначке политике према целим народима у прошлости. Уколико не негујемо културу сећања и нисмо на опрезу, ризикујемо да нам се понови трагична судбина из прошлости.

Логор Јасеновац мора остати као један од најзначајнијих симбола Другог светског рата, страдања Срба, Јевреја, Рома, антифашиста Хрвата и других нација, симбол масовног и беспримерно суровог убијања. Значајан прилог очувању сећања на тај симбол је и ова изложба коју имам част да отворим. Жртве које су пале за идеале неког бољег и слободнијег света не смеју бити узалудне.

Овом приликом поздрављам и захваљујем се на присуству преживелим јасеновачким логорашима, који ће имати прилику да вам се у наставку програма обрате.

Хвала вам на присуству."

{youtube}d08ukQDAcXU{/youtube}

{youtube}B-dqlhcgPhE{/youtube}

{youtube}WhDUKUE2Ff4{/youtube}

{joomplucat:1355 limit=15|columns=3}